

МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Ж.П. Лозінська, аспірант*

Уманський національний університет садівництва

Мале та середнє підприємництво є основою економічного розвитку в усіх країнах світу. Однак в Україні даний сектор залишається достатньо невизначеним як у правовому, так і в практичному полі. При цьому майже без уваги залишається окреслення особливостей різного роду підприємництва в сільському господарстві, що нівелює намагання визначити результати функціонування малих і середніх підприємницьких форм у даному секторі народного господарства та окреслити перспективи їх розвитку на майбутнє.

Ключові слова: *мале і середнє підприємництво, особисті селянські господарства, сімейне фермерство, фермерство, сільськогосподарські підприємства, суб'єкти господарювання.*

Важливим напрямом економічних реформ в Україні є створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва, які є одним з дійових засобів розв'язання першочергових соціально-економічних проблем. Серед них – прискорення структурної перебудови економіки; забезпечення насиченості ринку товарами та послугами; створення конкурентного середовища; істотне поповнення місцевих бюджетів; створення додаткових робочих місць; вирішення питання зайнятості в кризових регіонах, які є потенціальними осередками високого рівня структурного безробіття; поліпшення загальних параметрів інвестиційного клімату; забезпечення ефективного використання місцевих сировинних ресурсів.

У сучасних умовах кризових явищ в економіці та обмеженості фінансових ресурсів найшвидше і найефективніше вирішуватимуть ці проблеми саме суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу — малі підприємства, які не потребують великого стартового капіталу і мають високу оборотність ресурсів. Тепер, як ніколи, важливу роль відіграють фактори створення сприятливих умов і підтримки розвитку різних форм малого і середнього підприємництва (МСП) в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема малого і середнього підприємництва викликає значну зацікавленість як серед вітчизняних науковців так і серед закордонних. Спеціальні дослідження з різних аспектів розвитку малого і середнього підприємництва в Україні проводили такі вчені-економісти, як З. Варналій, М. Малік, П.Саблук, В.Горьовий, Г.Павлова, К. Прокопенко, В. Збарський та інші. Разом з тим, дослідження, мають фрагментарний характер, що певною мірою зумовлює відсутність єдиного підходу до безпосереднього визначення малих та середніх форм підприємництва (МСП). Законодавче визначення малих і середніх в Україні відносить більшість його суб'єктів у сільському господарстві до малих. Наявність різних організаційно-правових форм господарювання, які представляють МСП у сільському господарстві, вимагає

* Науковий керівник: д.е.н., професор Непочатенко О.О.

проведення подальших наукових досліджень у напрямку його класифікації, що повинно стати основою для розробки планів підтримки розвитку з боку держави.

Метою статті є аналіз умов формування та критеріїв віднесення різних суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки до категорії малого і середнього підприємництва та перспективи його розвитку і трансформації в сучасних умовах.

Методика досліджень. Під час дослідження були застосовані наступні методи, як абстрактно-логічний, економіко-статистичний, метод зрівняння і узагальнення, метод аналізу і синтезу, метод групування при виявленні залежності тенденцій розвитку малого і середнього підприємництва.

Результати досліджень. Нині в аграрному секторі народного господарства, як і в інших галузях економіки України, проходять реформаційні процеси. Подальше реформування сільськогосподарської галузі має ґрунтуватися на глибокому аналізі та врахуванні всіх чинників, які можуть впливати на ефективний розвиток підприємництва.

Незважаючи на коливання та періодичні кризові явища в національному господарстві України, розвиток вітчизняного сільського господарства має загалом позитивну тенденцію, особливо останніми роками.

Як зазначає П. Саблук: «Свого часу Україна була житницею Європи. Але в роки перед набуттям незалежності, маючи найродючіші землі, наша країна була змушена ввозити зерно з-за кордону для задоволення внутрішніх потреб. І лише завдяки реформам, розпочатим у перші роки незалежності, державі вдалось наповнити порожні полиці у продовольчих крамницях. За ці роки подвоїлось виробництво зерна, збільшилася продуктивність худоби, праці у понад 3 рази. У 2013 році порівняно з 2000-м обсяг виробництва валової продукції сільського господарства на 100 га сільгоспугідь збільшився на 84,4%, більш як на 20% підвищилась ефективність виробництва. Але й нині Україна вдвічі поступається країнам Європи, що неприйнятно в умовах євроінтеграції» [11]. Погоджуючись з наведеною вище думкою науковця, ми можемо зробити висновок, що аграрний сектор займає вагоме місце в економіці України.

За розрахунками, у 2013 р. частка аграрного сектору економіки у загальному обсязі валової доданої вартості всіх галузей економіки склала 9,3% (у 2012р. — 8,7%), а обсяг агровиробництва у фактичних цінах становив 192,4 млрд. грн. У масштабі України на аграрний сектор економіки припадає близько 18,5% усього зайнятого населення. При цьому у довгостроковому плані простежується позитивна динаміка щодо його зростання, хоча в окремі роки з несприятливими погодними умовами та кризовими явищами в економіці мають місце значні коливання в обсягах виробництва аграрної продукції (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці 1, бачимо, що на аграрний сектор припадає вагома частка економіки країни. При цьому у 2003 р. його частка у валовому внутрішньому продукті була максимальною і становила 32,5%, а мінімальна відзначалася у 2010 р. — 15%. В останні роки вона коливається на рівні 17 – 19%. Питома вага основних засобів сільськогосподарського призначення складає в 2013 р. 2,6% від наявних в країні основних засобів. Частка найманих працівників аграрного сектора мала найвищий показник в 2003 р. — 18,9%, а в 2013 р. відбувається їх зменшення до 6,2%. Така нестабільність є свідченням необхідності пошуку резервів розвитку сільськогосподарської галузі.

У 2013 році виробництвом сільськогосподарської продукції займалося майже 56,5 тис. підприємств різних організаційно-правових форм господарювання. У

господарських товариствах зосереджено 51,2% сільськогосподарських угідь, у фермерських господарствах – 20,0%, у приватних підприємствах – 16,0%, у виробничих кооперативах – 4,6%, у державних підприємствах – 2,6%, у підприємствах інших форм господарювання – 7,7 відсотка.

1. Питома вага аграрного сектору в економіці України у 2003 – 2013 рр., %

Показник	Рік						
	2003	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Частка аграрного сектору у загальному обсязі валового внутрішнього продукту (у фактичних цінах)	32,5	21,5	18,1	15,0	16,5	17,2	18,5
Частка аграрного сектору у загальному обсязі валової доданої вартості (у фактичних цінах)	16,3	10,4	8,6	7,5	7,9	8,7	9,3
Частка основних засобів аграрного сектору	10,2	6,0	4,8	3,4	3,0	2,8	2,6
Частка найманих працівників аграрного сектору	18,9	10,1	8,8	7,6	6,9	6,6	6,2

Джерело: [12, с.29 – 31, 33, 37].

Із загальної кількості підприємств близько 15 тис. становлять господарські товариства, приватні, державні та інші підприємства і кооперативи (крім фермерських господарств), з яких 15,8% підприємств мають площу до 100 га, 17,3% – від 100 до 500 га, 11,2% – від 500 до 1000 га, 14,1% – від 1000 до 2000 га, 18,8% – понад 2000 га. Середній розмір господарства становить 1169 га сільськогосподарських угідь [13].

Детальний аналіз кількості сільськогосподарських підприємств приведено в табл. 2, дані якої свідчать кількість аграрних підприємств незначно зменшилася в 2013 р. по відношенню до 2009 р. всього на 2,4%. Це свідчить, що триває процес розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, що показали найбільшу ефективність і стійкість в умовах конкуренції та економічної кризи.

Відповідно до даних таблиці 2, відзначаємо скорочення загальної кількості підприємств. Причому відбулося воно за рахунок зменшення кількості виробничих кооперативів (-421 од.), фермерських (-1206 од.) і державних (-49 од.) підприємств та підприємств інших форм господарювання (-44 одиниці).

За останні роки у сільському господарстві отримано 13,7% приросту загальної продукції сільського господарства, причому характерним для даної галузі є її зростання в цілому. Тенденції нарощування сільськогосподарського виробництва відмічались в усіх регіонах України (від 1,1 до 41,3%). Значний внесок у загальний обсяг виробленої валової продукції держави зробили аграрні товаровиробники шести областей України, серед яких 5,9% – частка Черкаської області. При цьому загальний обсяг продукції держави збільшився як у сільськогосподарських підприємствах (на 20,7%), так і в господарствах населення на (6,4%). Значний приріст обсягів у підприємствах підвищив їх частку у загальному виробництві продукції сільського господарства до 53% у 2013 р. (проти 50,7% у 2012р). Вклад господарства населення у загальне виробництво аграрної продукції проти 2012р. скоротився на 3,1 в.п. і склав 46,2 відсотки [3].

2. Кількість та динаміка діючих підприємств АПК за організаційно-правовими формами господарювання у 2009 – 2013 рр.

Рік, показник		Всього підприємств	Господарські товариства	Приватні підприємства	Виробничі кооперативи	Фермерські господарства	Державні підприємства	Підприємства інших форм господарювання
2009 р.	Одиниць	57858	7545	4112	1373	42932	371	1525
	% до загальної кількості	100,0	13,1	7,1	2,4	74,2	0,6	2,6
2010 р.	Одиниць	58387	7428	4229	1262	43475	360	1633
	% до загальної кількості	100,0	12,7	7,2	2,2	74,5	0,6	2,8
2011 р.	Одиниць	59059	7879	4326	1101	43894	354	1505
	% до загальної кількості	100,0	13,3	7,3	1,9	74,3	0,6	2,6
2012 р.	Одиниць	57152	7819	4333	1001	42101	345	1553
	% до загальної кількості	100,0	13,7	7,6	1,7	73,7	0,6	2,7
2013 р.	Одиниць	56493	7769	4243	952	41726	322	1481
	% до загальної кількості	100,0	13,8	7,5	1,6	73,9	0,5	2,7
Відхилення (+,-)	Одиниць	-1365	+224	+131	-421	-1206	-49	-44
	% до загальної кількості	-	+0,7	+0,4	-0,8	-0,3	-0,1	+0,1

Джерело: [13, с.126].

Малі та середні підприємства в Україні, як і в європейських країнах, стають найважливішою господарською інфраструктурою, сприяють стабілізації економіки та стимулюють економічне зростання в ній [5]. За рахунок розвитку малого і середнього підприємництва наша країна сподівається залучити необхідні об'єми інвестицій та розширити внутрішній ринок.

За даними Державної служби статистики, МСП на 10 тис. населення України за останні 10 років показали тенденцію до незначного, але зростання: з 67 у 2003 до 87 у 2013 році. Однак з 2010 року відбувається зменшення числа МСП: у 2010 році було 83 господарства на 10 тис. населення; у 2011 – 82; у 2012 – 80. Ця ситуація пояснюється наслідками фінансово-економічної кризи, яка взагалі позначилась на розвитку бізнесу в Україні і значно погіршила його показники. І лише з 2013 року знову зафіксовано збільшення до 87 суб'єктів малого і середнього підприємництва на 10 тис. населення. Однак все ж констатуємо факт, що ситуація у вітчизняному секторі МСП залишається нестійкою.

Важливим аспектом у цій ситуації є збалансована внутрішня структура сектору МСП і створення справді продуктивних робочих місць. Водночас в умовах рецесії завдяки МСП можна пом'якшити наслідки економічної кризи в Україні. Крім того, цей сектор є гнучким і динамічним, адже МСП швидко утворюються та швидко зникають і при цьому виконують роль «подушки безпеки» для вітчизняної економічної системи. Як зазначає Г. Павлова 2003 рік дав початок пореформеного розвитку аграрного сектора економіки. На цьому етапі аграрних перетворень

основне завдання було перехід до ринку, з метою підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Проте, в аграрному секторі економіки за роки становлення ринкових відносин соціально-економічний ефект виявився негативним порівняно з іншими секторами. Ресурсний потенціал зараз істотно зруйнований, що стосується і всієї економіки [7].

Вихід з кризової ситуації потребує продовження і поглиблення реформаційних перетворень в сільськогосподарській галузі. Проведення реформи в аграрному секторі покликане сприяти розвитку на селі нових господарських формувань, які повинні зайняти чільне місце і стабілізувати ринкову економіку підприємницької діяльності. Варто відзначити, що інвестиційні проекти, які враховують розвиток саме малих і середніх форм господарювання та їх кооперацію, є сьогодні пріоритетними. Тому держава намагається вести сприятливу політику і створювати зрозумілі і прогнозовані правила гри в аграрному бізнесі.

Сільськогосподарський сектор складається з великої кількості фірм, компаній, що об'єднуються у групи за низкою ознак: за формою власності, за видами та сферою діяльності, за галузевими ознаками, за правовим статусом, кількісними критеріями, організаційно-економічними формами.

Відповідно до Господарського кодексу України, підприємства поділяються на великі, середні, малі, та мікропідприємства (рис. 1).

Рис. 1. Поділ МСП за кількістю працюючих та доходів за рік

Підприємства які не відповідають наведеним вище критеріям, називаються середніми формами.

У процесі ринкових перетворень в економіці України аграрний сектор поповнився значною кількістю агроформувань різних типів господарювання малого і середнього підприємництва. Серед них вагоме місце сьогодні посідають аграрні господарства сімейного типу, найпростішою формою яких є особисті селянські господарства (ОСГ), фермерські господарства (ФГ), господарські товариства та інші.

Малий і середній бізнес в сільському господарстві за вимогами до ведення можна визначити так: особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [8].

Збарський В. пропонує об'єднати форми ведення дрібного бізнесу єдиним терміном «сільські домогосподарства». Він звертає увагу на те, що діяльність ОСГ не завжди відповідає статусу, закріпленому в законі, як непідприємницька діяльність. Особисті сільські господарства відіграють важливу роль у виробництві сільськогосподарської продукції, забезпечують продовольчі потреби населення і формує грошові доходи селян саме в сучасних умовах економічної кризи в державі, низького рівня життя сільського населення [5]. Нині ОСГ виробляють 46% валової продукції сільського господарства (за результатами 2013 р.), обробляють близько 15% усіх сільськогосподарських угідь, у них зайнято близько 40% сільського населення [12].

Разом з тим, хочемо зазначити, що ОСГ не є перспективними в майбутньому, оскільки переважає натуральний характер виробництва. До основних її недоліків можна віднести також переважання важкої ручної праці та невеликі земельні наділи цих господарств. Крім того, особисті селянські господарства не є повноправними учасниками аграрного ринку. Вони є фізичними особами. Це зумовлює проблеми з податком на додану вартість, з податком на доходи фізичних осіб, не будучи повноправними учасниками аграрного ринку, не маючи статусу виробника сільськогосподарської продукції, вони мають складніше й більше податкове навантаження та залишаються без соціального захисту. Також особисті селянські господарства мають проблеми з виходом на ринок, оскільки немає можливості укладати з ними повноцінні договори.

Сімейне фермерське господарство, яке функціонує на власних і орендованих засобах виробництва та землі з правом наймання робочої сили і таке формування можна віднести до мікропідприємництва. Для України це питання теж дуже важливе, адже стосується величезної категорії виробників сільськогосподарської продукції. Ідеться про 4 млн господарств (за іншими оцінками – 4,5 млн), які позиціонуються як особисті селянські. Це, як кажуть закордонні експерти, справжній «український феномен» [1].

Якщо ми прагнемо розвивати й модернізувати сільськогосподарське виробництво, запроваджувати стандарти ЄС, то всі виробники сільськогосподарської продукції повинні мати єдине законодавче поле для організації своєї діяльності і працювати в рівних податкових умовах. Тобто особисті селянські господарства мають поступово змінювати статус фізичних осіб і реєструватися як юридичні особи. Де-факто більшість із них і сьогодні вже є сімейними фермерськими господарствами. Працюють на двох, а інколи й більше гектарах землі (коли відбувається приєднання паїв), мають із десятків корів, працюють всією родиною. Але де-юре вони залишаються особистими селянськими господарствами, а отже – користуються іншою системою оподаткування, мають організаційні та фінансові проблеми при збуті продукції переробним та іншим підприємствам, які є юридичними особами.

Нині у Верховній Раді України розглядається законопроект (реєстр. № 1599) «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств», яким передбачається внесення змін та доповнень до законів «Про фермерське господарство» та «Про особисте селянське господарство» з метою створення правових, економічних та соціальних передумов трансформації особистих селянських господарств в сімейні фермерські господарства з набуттям статусу юридичної особи чи фізичної особи-підприємця – виробника сільськогосподарської продукції, забезпечення їм повноцінної участі в аграрному ринку та посилення соціального захисту членів таких господарств,

стимулювання створення на їх основі життєздатної системи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та подальшого забезпечення комплексного розвитку малих форм господарювання у сільській місцевості.

Це особливо важливо з огляду на підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Адже для того, щоб українська агрокомпанія мала право постачати свою продукцію на ринки Євросоюзу, поставка сировини (а нині практично всю сировину великі агрохолдинги закупають у селянських господарствах) повинна бути сертифікована і перебувати у правовому полі.

Законопроектом також пропонується забезпечити спрощений порядок трансформації особистих селянських господарств в сімейні фермерські господарства, спрощення реєстрації та організації їх господарської діяльності, спрощення процедури отримання дозвільних документів. На нашу думку, пошук шляхів формалізації сімейних фермерських господарств та імплементації їх у систему ринкового функціонування аграрного сектору слід продовжити.

Ми вважаємо, що до малого сільськогосподарського бізнесу слід відносити і фермерські господарства, які функціонують як на основі власного майна та землі, так і з використанням орендованих засобів та використовують як працю засновників, так і найману. Відмінність фермерських господарств від сімейних полягає лише у розмірі площі сільгоспугідь і обсягів виручки від реалізації продукції.

Згідно із Законом України «Про фермерське господарство» фермерські господарства є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою одержання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства. Проте вони також відрізняються один від одного і не завжди за загальною класифікацією їх можна віднести до малих. Як зазначає К. Прокопенко, в аграрному секторі господарство з чисельністю близько 50 осіб може обробляти кілька десятків тисяч гектарів землі, а отже відносити його до малого ніяк не можна [8].

Загалом сільськогосподарські підприємства, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції з метою реалізації, діють на засадах підприємництва і самоврядування. До цієї категорії належать державні господарства, акціонерні компанії та товариства усіх типів, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські підрозділи промислових, транспортних та інших підприємств, організацій і науково-дослідних інститутів.

Однак нині в Україні немає чіткого визначення малих і середніх форм господарювання у сільському господарстві, що не дає змоги глибоко проаналізувати їх діяльність і визначити вплив на загальний розвиток сільського господарства.

Суб'єктами середнього підприємництва визнаються фізичні та юридичні особи – суб'єкти господарювання, що займають проміжне становище між суб'єктами малого і великого підприємництва. Відповідно до Господарського кодексу України, до них відносять суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) від 50 до 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності від 10 до 50 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Проведені дослідження показали, що після прийняття доповнень до Господарського кодексу України мале підприємництво стало більш структурованим, адже було запроваджено групу мікропідприємств, однак все одно не дістало визначення середнє підприємництво.

Проаналізувавши Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва», констатуємо факт, що середнє підприємництво не може користуватися державною підтримкою. Отже, умови для розвитку середнього бізнесу відсутні. Водночас слід звернути увагу на частку середніх підприємств в загальній кількості підприємницьких структур по Україні. У 2013 році вони склали 4,7% від загальної кількості підприємств, дали 41% від загального обороту і 40,6% від загальної зайнятості, що є доволі позитивним моментом (табл. 3).

3. Чисельність підприємств різних розмірів в економіці України у 2013 році

Показник	Підприємства			
	Великі	Середні	Малі	З них Мікропідприємства
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	659	18859	373809	318477
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	-	4	82	70
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2383,7	3012,1	2010,7	795,3
Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн грн	1717391,3	1662565,2	670258,5	216111,4

Джерело: [3]

Однак негативним моментом є відсутність при класифікації МСП в сільському господарстві галузевого підходу. Це питання відображено тільки у вітчизняній статистиці. У статистичному бюлетені «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік» у розділі II «Ефективність сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств», встановлено, що за звітною формою 50-сг звітують підприємства, які мають понад 200 га сільськогосподарських угідь, або понад 50 голів великої рогатої худоби, або свиней або овець чи кіз, або понад 500 голів птиці, або чисельність працюючих понад 20 осіб, або дохід (виручка) від реалізації продукції сільського господарства яких перевищує 150 тис. грн [4].

Варто відмітити, що з укрупненням підприємств агробізнесу, зникли стимули їх переходу від малих до середніх і від середніх до великих. Тому необхідно усунути перешкоди на шляху розвитку МСП, в тому числі використовувати комбінований підхід до їх класифікації та закріплення в нормативних документах різновиди організаційно-правових форм.

Висновки. З наведеного у статті слід констатувати, що аграрний сектор займає вагомє місце в економіці України. Мале та середнє підприємництво являється одним з важливих чинників, що впливає на стабільний розвиток сільського господарства, особливо в період економічних криз. Проте відсутність чіткого поділу МСП з врахуванням різних критеріїв значно скорочує перспективи підтримки та розвитку останніх. Найбільш вірогідно, що найближчим часом відбуватимуться зміни щодо поділу МСП, однак для цього необхідно, щоб були створені відповідні передумови.

З огляду на розвиток і зміни у сільському господарстві України, що відбувались протягом останнього десятиріччя, виявлено, що процес чіткого визначення та класифікації сільгоспвиробників досі не завершений, а тому не має можливості зробити глибокий аналіз їх діяльності та визначити реальний вплив МСП на розвиток не тільки аграрної галузі, а й народного господарства в цілому.

Наразі особисті селянські господарства залишаються найчисельнішим представником сімейного типу господарювання у аграрному секторі України, а тому є необхідність створити правові, економічні і соціальні передумови для переходу їх у сімейні фермерські господарства.

Законодавчі зміни, що проводить нині держава, повинні посилити економічний і соціальний захист фермерських господарств, підвищити здібність, обізнаність селян до самостійного господарювання, сприяти підвищенню доходів сільських мешканців – виробників, забезпечити доступ селян до програм бюджетної підтримки аграрного сектору. Ми вважаємо, що пошук шляхів формалізації сімейних фермерських господарств та імплементації їх у систему ринкового функціонування аграрного сектора потрібно продовжувати. Для створення умов збільшення середнього бізнесу, а також надання державної підтримки, йому необхідно на законодавчому рівні більш чітко визначити цей сегмент і включити до державних програм реальної підтримки. Загалом при підходах щодо класифікації МСП рекомендується врахувати комбінований підхід і поряд з критеріями, визначеними відповідно до Господарського кодексу, обов'язково врахувати галузеві особливості МСП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні / І. Беззуб // Центр досліджень соціальних комунікацій. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/>.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page5>.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Збарський В.К. Малий агробізнес – галузеві пріоритети / В.К. Збарський // Бухгалтерія в сільському господарстві. — 2012. — № 21. — С. 35.
5. Збарський В.К. Проблеми і перспективи розвитку малих форм господарювання в регіональному АПК / В.К. Збарський // Бухгалтерія в сільському господарстві. — 2013. — № 22. — С. 32.
6. Ільчук М.М. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу / М.М. Ільчук. — К.: Вища освіта, 2002. — 398с.
7. Павлова Г.Є. Особливості аграрного сектора в національній економіці / Г.Є. Павлова // Електронне науково фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
8. Прокопенко К.О. Малі аграрні підприємства в аграрному секторі України / К.О. Прокопенко // Економіка АПК. — 2012. — № 4. — С. 100.
9. Про особисте селянське господарство: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
10. Про фермерське господарство: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1973-15>.
11. Саблук П.Т. Реформи в АПК: темпи незадовільні. Малі та середні підприємства є «хребтом» розвинених економік / П.Т. Саблук // Урядовий кур'єр. — 2015. — № 92. — С. 2.
12. Сільське господарство України: Статистичний збірник за 2013 рік / [За ред. Ю. М. Остапчука]. — К.: Державна служба статистики України, 2012. — 384 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://library.oseu.edu.ua/>.
13. Статистичний щорічник України за 2013 рік / [За ред. О.Г.Осауленка]. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 399с.

Одержано 25.05.2015

Аннотация

Лозинская Ж.П.

Малое и среднее предпринимательство как весомый фактор развития сельского хозяйства Украины

В современных условиях кризисных явлений в экономике и ограниченности финансовых ресурсов, быстрее и эффективнее всего будут решать эти проблемы именно субъекты хозяйствования малого и среднего бизнеса – малые предприятия, которые не требуют значительного стартового капитала и имеют высокий уровень оборотности ресурсов. Именно теперь, как никогда, факторы создания благоприятных условий развития и поддержания разных форм малого и среднего предпринимательства играют самую важную роль.

В 2013 году, сравнительно с 2000-м, объемы производства валовой продукции сельского хозяйства на 100 га сельскохозяйственных угодий увеличились на 84,4%, более чем на 20% повысилась эффективность производства. Но и до сих пор Украина более чем в два раза уступает странам Европы, что неприемлемо в условиях евроинтеграции.

Сейчас в аграрном секторе народного хозяйства, как и в других отраслях экономики Украины, происходят реформационные процессы. И дальнейшее реформирование сельскохозяйственной отрасли должно основываться на глубоком анализе и учете всех факторов, которые могут влиять на эффективное развитие предпринимательства.

В 2013 году производством сельскохозяйственной продукции занималось почти 56,5 тыс. предприятий разных организационно-правовых форм хозяйствования. В хозяйственных обществах сосредоточено 51,2% сельскохозяйственных угодий, в фермерских хозяйствах – 20,0%, в частных предприятиях – 16,0%, в производственных кооперативах – 4,6%, в государственных предприятиях – 2,6%, в предприятиях других форм хозяйствования – 7,7 процента.

Малые и средние предприятия в Украине, как и в европейских странах, последнее время становятся одной из самых важных хозяйственных инфраструктур, способствуют стабилизации экономики и стимулируют её рост.

По данным Государственной службы статистики, количество малых и средних предприятий за последние 10 лет продемонстрировали тенденцию к незначительному, но все-таки росту: с 67 единиц в 2003 до 87 в 2013 году.

Таким образом, выход из кризисной ситуации требует продолжения и углубления реформационных преобразований в сельскохозяйственной отрасли. Проведение реформ в упомянутом секторе призвано способствовать развитию на селе новых хозяйственных формирований, которые должны занять одно из ведущих мест и стабилизировать рыночную экономику предпринимательской деятельностью.

На сегодня наиболее многочисленным представителем семейного типа хозяйствования в аграрном секторе остаются крестьянские хозяйства, деятельность которых почти не регулируется законодательными нормами. Именно потому необходимо создать нормативные, экономические и социальные предпосылки для определения малых и средних форм хозяйствования в сельском хозяйстве, которые в будущем будут способствовать эффективному развитию сельскохозяйственной отрасли.

Ключевые слова: *малое и среднее предпринимательство, личные крестьянские хозяйства, семейное фермерство, фермерство, сельскохозяйственные предприятия, субъекты хозяйствования.*

Annotation

Lozinska Zh.

Small and medium businesses as an influential factor of agricultural development of Ukraine

Under current conditions of crisis phenomena in economy and limitation of financial resources, economic operator of small and medium businesses solve these problems faster and more effective – small enterprises that don't demand great startup capital and have high level of resource negotiability. Now factors enabling environment for sustainable development and support different forms of small and medium businesses play the most important part.

In 2013, compared with 2000, overall production of gross agricultural output of 100 hectare farm land went up by 84,4 per cent, industrial efficiency went up by more than 20 per cent. Up to now Ukraine is twofold inferior compared with European countries, that is unacceptable in terms of European integration.

Now reform processes take place in the agricultural sector of national economy as in other economic sectors. And further reforming of agriculture must be based on an astute analysis and considering all the factors that can influence effective entrepreneurial development.

In 2013 almost 56,5 thousand enterprises of different procedural and institutional business pattern were engaged in agricultural manufacturing. There is 51,2 per cent of farm land in business company, 20,0 per cent in farm enterprises, 16,0 per cent in private enterprises, 4,6 per cent in producers' cooperative, 2,6 per cent in national enterprises, 7,7 per cent in enterprises of other business patterns.

Lately small and medium businesses in Ukraine as in European countries are becoming one of the most important economical infrastructure, promoting economical stabilization and stimulating its growth.

According to Office for national statistics the last 10 years number of small and medium businesses have shown tendency towards small growth: from 67 units in 2003 to 87 in 2013.

Therefore overcoming the crisis situation demands continuation and deepening of reform transformation in agriculture. Realization of reforms in this sector is appealed to promote development of new economic organizations in the village that must come to the front and stabilize market economy with entrepreneurial business.

Today the most numerous representatives of domestic type of economic management in agricultural sector are farm households, which activity is almost not regulated by legal standards. So it's necessary to create normative, economic and social starting conditions for determination of small and medium business patterns in agriculture, that in future will promote effective development of agriculture.

Key words: *small and medium businesses, private farm households, domestic farming, farming, farm business, subject of economic management.*